

«علنا دارند شلیک می کنند»

برخورد نظامی جمهوری اسلامی ایران با اعتراضات اردیبهشت و خرداد ۱۴۰۱

AMNESTY
INTERNATIONAL

متن پیش رو ترجمه فارسی بخش‌هایی از گزارشی به زبان انگلیسی است که شامل ۸ فصل است. گزارش کامل به زبان فارسی متعاقباً در دسترس قرار خواهد گرفت. در متن پیش رو صرفاً خلاصه اجرایی (فصل ۱)، روش شناسی (فصل ۲)، نتیجه‌گیری و توصیه‌ها (فصل ۸) آورده شده و بقیه فصل‌هایی که در آنها مستندات با ارائه جزئیات ارائه می‌گردند، در آینده ترجمه و ارائه خواهند شد.

فهرست

۱. خلاصه گزارش ۳
۲. روش و دامنه تحقیق ۵
۸. نتیجه‌گیری و توصیه‌ها ۶
- ۸.۱. توصیه‌ها به مقامات ایران ۸
- ۸.۲. توصیه‌ها به شورای حقوق بشر سازمان ملل ۹
- ۸.۳. توصیه‌ها به دفتر کمیسریای عالی حقوق بشر ۹

عکس روی جلد یکی از تصاویر ویدئویی است که در جریان اعتراضات آبادان در ۶ خرداد ۱۴۰۱ ضبط شده است. در تصویر، یک مأمور امنیتی دیده می‌شود که اسلحه شات‌گان در دست دارد. نیروهای امنیتی با زره و کلاه ایمنی ضد شورش در پشت سر مأمور امنیتی ایستاده‌اند و به نظر می‌رسد حداقل دو نفر از آنها تفنگ‌های فلغلی در دست دارند.

عنوان اصلی گزارش برگرفته از صدای فردی در یک ویدئو است که هنگام فیلمبرداری از اعتراضات آبادان گفت: «علنا دارند شلیک میکنند». این ویدئو در تاریخ ۸ خرداد ۱۴۰۱ در فضای مجازی پخش شد.

عفو بین‌الملل در این گزارش مستند کرده است که مقامات ایران چگونه برای سرکوب اعتراضات عمده‌تا مسالمت‌آمیز اردیبهشت و خرداد ۱۴۰۱ در جنوب غرب ایران به طور غیرقانونی از قوای قهریه از جمله گلوله‌های جنگی، گلوله‌های ساچمه‌ای شکاری، گاز اشک‌آور و ماشین آب‌پاش استفاده کردند. این سازمان بار دیگر بر ضرورت تأسیس یک سازوکار مستقل تحقیقاتی و دادخواهی توسط شورای حقوق بشر سازمان ملل تأکید کرده است، سازوکاری که با جمع‌آوری، نگهداری و تجزیه و تحلیل شواهد مربوط به جدی‌ترین جرایم بین‌المللی صورت گرفته در ایران، برگزاری محاکمه‌های منصفانه در آینده را تسهیل کند.

۱. خلاصه گزارش

در اواسط اردیبهشت ۱۴۰۱، اعتراضات گسترده نسبت به افزایش قیمت مواد غذایی در استان خوزستان آغاز و سپس به استان چهارمحال و بختیاری نیز کشیده شد. مدتی بعد بین ۲ تا ۱۰ خرداد، دور دیگری از اعتراضات گسترده به دنبال فرو ریختن مرگبار یک ساختمان در حال احداث در شهر آبادان، استان خوزستان شکل گرفت. نیروهای امنیتی با استفاده غیرقانونی از قوای قهریه به سرکوب بی‌رحمانه این اعتراضات اقدام کردند. همزمان مقامات با قطعی اینترنت و ایجاد اختلال در شبکه تلفن همراه سعی کردند که روی جنایات خود سرپوش بگذارند، دسترسی مردم را به اطلاعات محدود کنند و مانع از ارتباط آن‌ها با همدیگر و با بقیه جهان شوند. کارزار سرکوب و خشونت حکومت که شامل استفاده از گلوله‌های جنگی، گلوله‌های شکاری ساچمه‌ای (birdshot)، گاز اشک‌آور و ماشین آب‌پاش می‌شد دست کم چهار کشته و تعداد بیش‌تری زخمی بر جای گذاشت.

اعتراضات اردیبهشت و خرداد ۱۴۰۱ بازتاب‌دهنده‌ی خشم عمیق مردم ایران نسبت به طیف گسترده‌ای از مسائل است از جمله فساد حکومتی، افزایش تورم، نرخ بالای بیکاری، دستمزدهای ناکافی یا دستمزدهای پرداخت نشده، کمبود و گرانی مواد غذایی، از دست دادن معیشت و همچنین سرکوب سیاسی و مصونیت عاملان و آمران کشتار معترضان و سایر جنایات بین‌المللی از مجازات. مطابق با الگوهای مستند شده در رابطه با واکنش مقامات با مردم معترض، نیروهای امنیتی به سرعت و به شکل وحشیانه‌ای تظاهرات را سرکوب کرده و معترضان را «اغتشاش‌گر» یا «ضد انقلاب» خواندند.

عفو بین‌الملل برای بررسی استفاده غیرقانونی از قوای قهریه توسط مقامات ایران، تعداد زیادی تصاویر ویدئویی، بیانیه‌های رسمی و گزارش‌های رسانه‌های حکومتی را بررسی و تجزیه و تحلیل کرده و با مدافعان حقوق بشر و روزنامه‌نگارانی که با افراد و گروه‌های صدمه‌دیده در طی این اعتراضات در تماس بوده‌اند گفت‌وگو کرده است.

بر اساس یافته‌های عفو بین‌الملل، در جریان اعتراضات اردیبهشت ۱۴۰۱ نیروهای امنیتی ایران از قوای قهریه و سلاح گرم بدون هیچ‌گونه اعتنایی به اصول حقوقی مرتبط از جمله «قانون‌مندی»، «ضرورت» و «تناسب» استفاده کردند. شواهد صوتی و تصویری بررسی شده توسط این سازمان نشان می‌دهد که نیروهای امنیتی به دفعات مکرر گلوله‌های جنگی و گلوله‌های شکاری ساچمه‌ای (birdshot) شلیک کرده‌اند. در دست کم یکی از ویدیوهای بررسی شده، عفو بین‌الملل قادر بوده که تیراندازی با گلوله‌های جنگی از سوی نیروهای یگان ویژه فرماندهی انتظامی جمهوری اسلامی ایران (فراجا) را تأیید کند. نیروهای امنیتی هم‌چنین از گاز اشک‌آور و ماشین‌های آب‌پاش به شکلی غیرقانونی استفاده کرده و معترضان را مورد ضرب و شتم قرار دادند. در تمام فیلم‌های ویدئویی بازبینی شده از سوی عفو بین‌الملل، معترضان هیچ‌گونه خطر قریب‌الوقوع مرگ یا آسیب جدی را متوجه نیروهای امنیتی یا دیگران نکرده بودند که طبق قوانین و استانداردهای بین‌المللی، آستانه لازم برای توسل به قوه قهریه مرگ‌بار از سوی نیروهای انتظامی و امنیتی است. در حالی که اقلیتی از معترضان به پرتاب سنگ دست زده و یا اقدام به آتش‌سوزی یا تخریب امکان عمومی کردند، نیروهای امنیتی بدون رعایت اصول ضرورت و تناسب اقدام به استفاده از قوای قهریه کردند و بدین سان اکثریت قریب به اتفاق معترضانی را که در حال استفاده صلح‌آمیز از حق آزادی تجمع و حق آزادی بیان بودند از دسترسی به حقوق‌شان محروم کردند. استفاده از قوای قهریه بر خلاف اصول ضرورت و تناسب نقض قوانین بین‌المللی و عملی غیرقانونی است.

عفو بین‌الملل قادر بوده که مرگ حداقل سه نفر را در ارتباط با اعتراضات ۲۲ تا ۲۷ اردیبهشت ۱۴۰۱ در استان چهارمحال و بختیاری تأیید کند. یکی از نمایندگان مجلس نیز در تاریخ ۲۴ اردیبهشت ۱۴۰۱ از مرگ یک نفر دیگر در ارتباط با اعتراضات به گرانی مواد غذایی در استان خوزستان خبر داد.

بر اساس تصاویر ویدئویی منتشر شده در شبکه‌های اجتماعی و بازبینی این سازمان، سایر معترضان و رهگذران و شاهدان در صحنه، از جمله کودکان، به دلیل شلیک غیرقانونی گلوله‌های شکاری ساچمه‌ای (birdshot) از سوی نیروهای امنیتی دچار جراحاتی دردناک شدند. استفاده از گلوله‌های جنگی و انتظامی از گلوله‌های ساچمه‌ای شکاری (birdshot) تحت همه شرایط اصل ممنوعیت مطلق شکنجه و سایر رفتارهای

بی‌رحمانه و غیرانسانی را نقض می‌کند زیرا این گلوله‌ها فاقد توانایی تمیزگذاری هستند و طراحی آن‌ها به نحوی است که پس از شلیک پخش بشوند و در آن‌چنان حد گسترده‌ای آسیب و جراحت ایجاد کنند که هیچ‌گاه نمی‌تواند برای دستیابی به اهداف مشروعی نظیر دفع خطر و حفاظت از جان یا سلامت دیگران ضرورت و تناسب داشته باشد.

بین ۲ تا ۱۰ خرداد ۱۴۰۱، دور دیگری از اعتراضات به صورت مسالمت‌آمیز در شهر آبادان و در اعتراض به ریزش مرگبار یک ساختمان ناتمام که منجر به کشته شدن دست‌کم ۴۳ نفر شد، صورت گرفت. تحقیقات سازمان عفو بین‌الملل نشان می‌دهد که نیروهای امنیتی به صورت کاملاً غیرقانونی از قوای قهریه علیه معترضان و رهگذاران و شاهدان حاضر در صحنه استفاده کردند. مطابق شواهد صوتی و تصویری بررسی شده از سوی عفو بین‌الملل، نیروهای امنیتی به دفعات با شات‌گان به سوی عزاداران و معترضان مسالمت‌آمیز شلیک کردند. در حداقل یک مورد از ویدئوهای مربوط به این اعتراضات، صدایی که شنیده می‌شود به احتمال زیاد صدای شلیک گلوله‌های جنگی است و در سه مورد دیگر، نوع مهمات شلیک شده قابل تشخیص نیست. این توسل به قوای قهریه از سوی نیروهای امنیتی ایران کاملاً غیرقانونی بوده است زیرا اعتراضات صورت‌گرفته بین ۲ تا ۱۰ خرداد ۱۴۰۱ در آبادان ماهیتی کاملاً مسالمت‌آمیز داشتند و توسل به قوای قهریه از سوی نیروهای امنیتی با هدف متفرق کردن اعتراضات مسالمت‌آمیز و ارباب و مجازات عزاداران و معترضان مسالمت‌جو صورت گرفته است که هیچ‌کدام اهداف مشروعی نیستند.

در واکنش به هر دو دور اعتراضات، مقامات ایران با اتخاذ یک رویکرد نظامی، نیروهای امنیتی و انتظامی سرتاپا مسلح را در شهرها مستقر کردند. این عملکرد با قوانین و استانداردهای بین‌المللی تضاد دارد که بر اساس آن مسئولیت اصلی مأموران مجری قانون در بستر اعتراضات، تسهیل و حفاظت از کاربست حق آزادی تجمعات مسالمت‌آمیز است. طبق قوانین و استانداردهای بین‌المللی، حتی اگر برخی از معترضان دست به اقدامات خشونت‌آمیز بزنند، نیروهای انتظامی موظف هستند اطمینان حاصل کنند که باقی‌کسانی که به طور صلح‌آمیز در اعتراضات شرکت دارند هم‌چنان بتوانند بدون هرگونه مداخله و ارباب از سوی نیروهای امنیتی و انتظامی به تجمع خود ادامه بدهند.

در طی هر دو مجموعه اعتراضات در اردیبهشت و خرداد ۱۴۰۱، مقامات ایرانی همچنین به سرعت با قطع اینترنت در سطح منطقه‌ای و ایجاد اختلال در شبکه‌های تلفن همراه سعی کردند تا ارتباط آزادانه میلیون‌ها نفر با جهان خارج را مسدود کرده و روی ماهیت و مقیاس موارد نقض حقوق بشر از سوی نیروهای امنیتی سرپوش بگذارند.

برابر با الگوهای جاافتاده‌ی مربوط به مصونیت سیستماتیک ناقضان حقوق بشر از مجازات در ایران، مقامات از انجام هرگونه تحقیقات مؤثر، مستقل، شفاف و کامل در مورد شواهدی که نشان می‌دهد در جریان اعتراضات اردیبهشت و خرداد ۱۴۰۱ نیروهای امنیتی به طور غیرقانونی با گلوله‌های جنگی و ساچمه‌ای به سمت جمعیت شلیک کرده، از گاز اشک‌آور و ماشین‌های آب‌پاش به شکل غیرمجاز استفاده کرده و معترضان را مورد ضرب‌وشتم قرار داده‌اند، سرباز زده‌اند. آن‌ها همچنین برای تحقیق و محاکمه افراد مسئول در کشتار و مجروح کردن معترضان و دیگر شاهدان حاضر در صحنه هیچ اقدامی انجام ندادند.

عفو بین‌الملل از مقامات ایران می‌خواهد که:

- فوراً به استفاده از قوای قهریه مرگ‌بار در جریان اعتراضات در شرایطی که معترضان هیچ خطر قریب‌القوع مرگ یا آسیب جدی را متوجه نیروهای امنیتی یا دیگران نکرده‌اند، خاتمه دهند؛
- فوراً به استفاده غیرقانونی از گلوله‌های شکاری ساچمه‌ای (birdshot) خاتمه دهند. استفاده نیروهای امنیتی و انتظامی از گلوله‌های ساچمه‌ای شکاری نقض اصل ممنوعیت مطلق شکنجه یا سایر رفتارهای بی‌رحمانه و غیرانسانی است زیرا این گلوله‌ها آسیب‌های جسمی گسترده و ترامای روحی به معترضان و رهگذاران و شاهدان در صحنه وارد می‌کنند و استفاده از آن‌ها با اهدافی نظیر سرکوب تظاهرات، بازداشتن معترضان و عموم مردم از استفاده از حق آزادی تجمع مسالمت‌آمیز و همچنین ارباب و مجازات معترضان با وارد آوردن جراحات دردناک و رنج شدید به آن‌ها صورت می‌گیرد؛
- اطمینان حاصل کنند که تحقیقات کیفری فوری، کامل، مستقل و بی‌طرفانه در مورد شواهد مرتبط با استفاده غیرقانونی از قوای قهریه در جریان اعتراضات اردیبهشت و خرداد ۱۴۰۱ صورت بگیرد، از جمله تحقیقات در مورد علل و شرایط مرگ‌ها و جراحات گزارش

شده و تضمین کنند آن‌هایی که مظنون به ارتکاب این جنایات هستند با رعایت استانداردهای بین‌المللی مرتبط با دادرسی عادلانه و بدون توسل به مجازات اعدام، محاکمه می‌شوند؛

- قوانین جاری را به منظور هماهنگ کردن با حقوق بین‌الملل لغو یا اصلاح کنند، به ویژه قانون مجازات اسلامی که تجمعات مسالمت‌آمیز را جرم‌انگاری کرده است و هم‌چنین «قانون بکارگیری سلاح توسط مأمورین نیروهای مسلح در موارد ضروری» که شرایط استفاده از سلاح گرم را در موارد تجمعات «غیرقانونی» تبیین می‌کند و به نیروهای امنیتی اجازه می‌دهد که از سلاح گرم بدون توجه به آستانه‌ی بالای تعریف‌شده در قوانین بین‌المللی مبنی بر مقابله با تهدید جانی یا جراحات جدی قریب الوقوع، استفاده کنند.

با توجه به تکرار مداوم چرخه‌ی خونریزی در جریان اعتراضات در ایران و بحران جاری مصونیت سیستماتیک ناقضان حقوق بشر از مجازات در ایران که همچون ریختن بنزین به روی آتش سرکوب بوده است، عفو بین‌الملل بار دیگر از کشورهای عضو شورای حقوق بشر سازمان ملل می‌خواهد که:

- فوراً اقدام به تاسیس یک سازوکار تحقیقاتی و دادخواهی مستقل بین‌المللی کنند تا شواهد و اسناد مرتبط با جدی‌ترین جرایم بین‌المللی ارتکاب یافته در ایران، به نحوی که در دادرسی‌های کیفری قابل استناد باشد، گردآوری، نگهداری، تجزیه و تحلیل شوند و زمینه دادرسی‌های کیفری مستقل و عادلانه در آینده فراهم شود.

عفو بین‌الملل از دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر می‌خواهد که:

- بر لزوم اقدامات بین‌المللی برای پاسخگو کردن مقامات ایران تأکید کند و از درخواست فوق‌الذکر مبنی بر ایجاد یک سازوکار تحقیقاتی و دادخواهی مستقل بین‌المللی حمایت کند.

۲. روش و دامنه تحقیق

عفو بین‌الملل در چارچوب تحقیقات خود در مورد استفاده غیرقانونی از قوای قهریه از سوی نیروهای امنیتی ایران در جریان اعتراضات اردیبهشت و خرداد ۱۴۰۱، دست به جست‌وجویی گسترده برای یافتن و گردآوری تصاویر ویدئویی زد و توانست بیش از ۸۰ ویدئو که گزارش می‌شد در جریان اعتراضات فیلم‌برداری شده و از ۲۲ اردیبهشت به این سو در شبکه‌های اجتماعی منتشر شده بودند را جمع‌آوری کند. از میان آن‌ها، ۲۳ ویدئو به طور مشخص از سوی «آزمایشگاه شواهد بحران» عفو بین‌الملل مورد بررسی قرار گرفت و از این ویدئوها برای تحلیل و نتیجه‌گیری‌های ارائه‌شده در این گزارش تحقیقی استفاده شده است. از این تعداد، ۱۳ ویدئو مرتبط با اعتراضاتی است که در پی افزایش قیمت مواد غذایی در نقاط مختلف ایران در فاصله زمانی ۲۲ تا ۲۷ اردیبهشت ۱۴۰۱ رخ دادند و ۱۰ ویدئو مرتبط با اعتراضاتی که بین ۲ تا ۱۰ خرداد ۱۴۰۱، در پی فروریختن مرگبار یک ساختمان در آبادان شکل گرفتند. علاوه بر ۲۳ ویدئو بررسی شده از سوی «آزمایشگاه شواهد بحران» عفو بین‌الملل، سه ویدئوی دیگر مرتبط با اعتراضات روزهای ۲۵ و ۲۶ اردیبهشت که توسط بی‌بی‌سی فارسی (دو ویدئو) و رادیو فردا (یک ویدئو) منتشر شده هم برای تحلیل و بررسی در این گزارش مورد استفاده قرار گرفته‌اند.

از ۱۶ ویدئوی مربوط به اعتراضات روزهای بین ۲۲ تا ۲۷ اردیبهشت ۱۴۰۱ که در این گزارش تحلیلی به آن‌ها استناد شده، بیشترشان (۱۴ مورد) در شهرهای مختلف استان چهارمحال و بختیاری از جمله باباحیدر، چلیچه، هفشجان، فارسان، گلپایگان، جونقان، شهرکرد و سروشجان ضبط شده‌اند. دو ویدئوی دیگر مربوط به شهرهای اندیمشک و ایذه در استان خوزستان هستند. به این ترتیب، عفو بین‌الملل تحقیقات خود درباره استفاده از قوای قهریه از سوی نیروهای امنیتی ایران در جریان اعتراضات اردیبهشت ۱۴۰۱ را بر استان‌های چهارمحال و بختیاری و خوزستان متمرکز کرده و تمام کشته‌شده‌های گزارش شده در جریان این اعتراضات هم از این دو استان بوده‌اند.

روش راستی‌آزمایی ویدئوها شامل انجام «تصویریابی معکوس» بود برای تشخیص این موضوع که ویدئوی مذکور در چه تاریخی برای اولین بار در فضای مجازی ظاهر شده است و هم‌چنین برای تأیید این که ویدئوی مذکور با رویدادهایی که به آن‌ها نسبت داده شده مرتبط است. در برخی

موارد، محققان عفو بین‌الملل و «آزمایشگاه شواهد بحران» توانستند مکان ضبط ویدئو را نیز تأیید کنند. کارشناس اسلحه عفو بین‌الملل، ویدئوهای بازبینی شده را برای شناسایی انواع سلاح‌ها و مهمات مورد استفاده قرار گرفته از سوی نیروهای امنیتی تجزیه و تحلیل کرده است.

سازمان عفو بین‌الملل برای بررسی مرگ‌های گزارش شده در جریان اعتراضات ۲۲ تا ۲۷ اردیبهشت ۱۴۰۱ در استان‌های چهارمحال و بختیاری و خوزستان، اطلاعاتی را از دو روزنامه‌نگار و یک مدافع حقوق بشر در خارج از ایران به دست آورد که به نوبه خود با منابع آگاه از جمله بستگان کشته‌شدگان در جریان سرکوب‌ها و ساکنان مناطقی که در آن اعتراضات رخ داده بود گفت‌وگو کرده بودند. عفو بین‌الملل همچنین دست به جستجوی اینترنتی برای یافتن گزارش‌های رسانه‌های مستقل و حکومتی و پست‌های منتشر شده در شبکه‌های اجتماعی درباره کشته‌شدگان زد و این اطلاعات را با اطلاعات دریافتی از منابع فوق مقایسه کرد. عفو بین‌الملل هم‌چنین اعلامیه ترحیم دو تن از افراد متوفی و تصویر سنگ قبر یک فرد سوم را به دست آورده است.

عفو بین‌الملل همچنین اظهارات مقامات و نمایندگان مجلس را بررسی کرد.

در ۱۷ خرداد ۱۴۰۱، عفو بین‌الملل فراخوانی عمومی در پلتفرم‌های شبکه‌های اجتماعی فارسی‌زبان منتشر کرد و از افرادی که اطلاعاتی در مورد اعتراضات اردیبهشت و خرداد ۱۴۰۱ داشتند دعوت کرد تا از طریق یک شماره در واتساپ با این سازمان تماس بگیرند. علی‌رغم این تلاش‌ها، عفو بین‌الملل موفق به دسترسی مستقیم به منابع دست‌اول نشد. این سازمان باور دارد که این محدودیت‌های تحقیقاتی تا حد زیادی به دلیل ترس موجه اعضای خانواده‌های قربانیان از انتقام‌جویی مقامات و سرکوب نظام‌مند جامعه مدنی و رسانه‌های مستقل در ایران از سوی مسئولان و مقامات است. این چالش‌های تحقیقاتی هم‌چنین با این واقعیت تشدید شد که اعتراضات در مناطق نسبتاً دورافتاده و محروم رخ دادند و جمعیت‌های آسیب‌پذیر در این مناطق ممکن است ابزار یا آشنایی لازم برای برقراری ارتباط از طریق پیام‌رسان‌ها را نداشته باشند.

عفو بین‌الملل هم‌چنین این نگرانی را دارد که قطع عمده اینترنت توسط مقامات در جریان اعتراضات اردیبهشت و خرداد ۱۴۰۱ به محدودیت اشتراک‌گذاری ویدئوهای این اعتراضات منجر شده است. تحقیقات قبلی این سازمان در مورد اعتراضات در ایران نشان داده که شواهد مرتبط با جنایات بین‌المللی و سایر موارد نقض جدی حقوق بشر در هنگام قطعی اینترنت از بین می‌روند. شاهدان اعتراضات قبلی به این سازمان گفته‌اند که آنها از ترس این‌که نیروهای امنیتی ویدئوها و تصاویر اعتراضات را در تلفن‌های همراهشان پیدا کرده و آن‌ها را بازداشت و تحت پیگرد قرار دهند، معمولاً چنین مدارکی را بلافاصله از تلفن‌های همراه خود پاک کرده‌اند.

نیروهای امنیتی هم‌چنین تعداد زیادی از معترضان را دستگیر کرده و از ناآرامی‌ها به عنوان بهانه‌ای برای افزایش سرکوب علیه جامعه مدنی استفاده کردند. این موارد نقض حقوق بشر خارج از دامنه‌ی تعریف شده برای گزارش تحقیقاتی پیش رو است که تمرکز آن فقط بر استفاده از قوای قهریه علیه معترضان بوده است.

عفو بین‌الملل یافته‌ها و توصیه‌های خود را در ۳ مرداد ۱۴۰۱ با مقامات ایرانی در میان گذاشت و از آن‌ها درخواست توضیح و شفاف‌سازی کرد، اما مطابق با رویه‌ای آشنا، تا زمان انتشار این گزارش تحقیقاتی، هیچ پاسخی از سوی آن‌ها دریافت نشده است.

۸. نتیجه‌گیری و توصیه‌ها

در سال‌های اخیر، برخورد مقامات ایرانی با اعتراضات مردمی هرچه بیشتر شکل نظامی به خود گرفته و در نتیجه استفاده گسترده و غیرقانونی از قوای قهریه از جمله سلاح‌های مرگ‌بار علیه معترضان و شاهدان حاضر در صحنه، به شدت رواج یافته است. از زمان اعتراضات دی ۱۳۹۶ به این سو، پاسخ وحشیانه مقامات به اعتراضات منجر به کشته شدن صدها نفر از جمله تعدادی کودک و زخمی شدن هزاران نفر با گلوله‌های جنگی و همینطور گلوله‌های شکاری ساچمه‌ای (birdshot) - که استفاده از آن‌ها اصل ممنوعیت مطلق شکنجه و سایر بدرفتاری‌ها را نقض می‌کند - شده است.

هیچ مقامی تاکنون مورد تحقیق قرار نگرفته و پاسخگو نگه نداشته شده است و هیچ اصلاحی هم در قوانین و سیاست‌های ناظر بر استفاده نیروهای امنیتی و انتظامی از قوای قهریه و سلاح گرم صورت نگرفته است. این همه خود انعکاسی است از بحران مصونیت سیستماتیک ناقضان حقوق بشر از مجازات در کشوری که در آن جنایات بین‌المللی و سایر تخلفات جدی حقوق بشری نه تنها مورد دادرسی قرار نگرفته و مجازات نمی‌شوند، بلکه عاملان آن از سوی مقامات مورد تحسین و تشویق قرار می‌گیرند.

علی‌رغم درخواست‌های مکرر سازمان ملل، مقامات ایران از احترام به حقوق بشر مردم برای آزادی بیان و تجمعات مسالمت‌آمیز و پایان دادن به برخوردهای نظامی بی‌رحمانه علیه تجمعات مردمی سرباز زده‌اند. در عوض، آنها نه تنها همچنان به سرپوش گذاشتن بر تعداد واقعی کشته‌شدگان اعتراضات مکرر مردمی و انکار و تحریف حقایق در مورد چگونگی کشته شدن و مجروح شدن معترضان و شاهدان در صحنه ادامه داده‌اند، بلکه مرتباً از نیروهای امنیتی و انتظامی از بابت پایان دادن سریع به ناآرامی‌ها و برقراری آرامش تجلیل کرده‌اند.

گزارشگر ویژه سازمان ملل در مورد ایران در گزارش ژانویه ۲۰۲۲ خود به شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد به موانع ساختاری در ایران برای تضمین پاسخ‌گویی اشاره و تأکید کرد که در سراسر «عرصه سیاسی و نظام حقوقی ایران، مصونیت نهادینه شده [ناقضان حقوق بشر] از مجازات و فقدان یک سیستم برای پاسخ‌گویی در قبال نقض حقوق بشر» مشهود است. وی افزود که «شرایط لازم برای تضمین پاسخ‌گویی در سطوح قانون‌گذاری و اجرایی وجود ندارد و قوه قضاییه به جای این که یک نهاد مستقل باشد که افراد بتوانند با رجوع به آن کمک بگیرند، در عمل به عنوان یک نهاد سرکوبگر عمل می‌کند. علاوه بر این، نهادهای موازی نیز به تدریج نقش محوری در حکومت‌داری پیدا کرده‌اند، مانند سپاه پاسداران انقلاب اسلامی که فقط در برابر رهبر ایران پاسخگو هستند.»

گزارشگر ویژه اعلام کرد که «فقدان یک نظام قضایی مستقل و سیاسی شدن آن، یک عامل اصلی عدم پاسخ‌گویی است» و موجب شده که «حفظ نظام حکومتی و ایدئولوژی سیاسی بر حفاظت و احترام به حقوق افراد ارجحیت پیدا کند». او نتیجه گرفت که «در این پیکربندی فعلی، هیچ راه معنادار و موثری برای این که مردم از طریق آن بتوانند ... تصمیم‌گیرندگان را پاسخگو قرار دهند وجود ندارد.»

عفو بین‌الملل بر این باور است که این بحران مصونیت سیستماتیک [ناقضان حقوق بشر] از مجازات در ایران، همراه با واکنش ناکافی شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد، اتحادیه اروپا و سایر بازیگران جامعه بین‌المللی، با توجه به گستردگی و شدت نقض‌های صورت گرفته، مقامات ایرانی را برای ادامه نقض تکان‌دهنده‌ی حقوق بشر جسورتر کرده و منجر به آنچه گزارشگر ویژه سازمان ملل «تعداد به شدت نگران‌کننده‌ی جراحات و مرگ‌ها» خوانده، شده است.

خشم به حق مردم ایران در مورد فساد حکومتی، تورم بالا، بیکاری، دستمزدهای اندک یا پرداخت نشده، کمبود و گرانی مواد غذایی، از دست‌دادن معیشت، خفقان سیاسی و مصونیت سیستماتیک ناقضان حقوق بشر از مجازات احتمالاً منجر به اعتراضات بیشتر در آینده خواهد شد. در این شرایط، عفو بین‌الملل هشدار می‌دهد که تعداد کشته‌ها و زخمی‌ها همچنان افزایش خواهد یافت مگر اینکه مقامات مظنون به استفاده از قوای قهریه غیرقانونی علیه معترضان و شاهدان مورد تحقیق قرار گرفته و در صورت وجود شواهد قابل قبول، محاکمه شوند و از بالاترین سطوح به نیروهای امنیتی دستورالعمل‌هایی مبنی بر خودداری از توسل به استفاده غیرقانونی از قوای قهریه در مواجهه با معترضان، داده شود.

عفو بین‌الملل نگرانی‌های ابراز شده از سوی گزارشگر ویژه سازمان ملل در مورد ایران را تکرار می‌کند که با توجه به فقدان شرایط لازم برای برقراری عدالت و پاسخ‌گویی از طریق مجراهای داخل کشور، جامعه بین‌المللی باید «نقش مهم خود را در تضمین پاسخ‌گویی [مقامات] ایفا کند».

با توجه به ارتکاب مکرر جنایات بین‌المللی و سایر موارد نقض جدی حقوق بشر در جریان سرکوب اعتراضات در ایران، سازمان عفو بین‌الملل بر نیاز مبرم به ایجاد یک سازوکار مستقل تحقیقاتی و دادخواهی بین‌المللی برای شکستن چرخه مصونیت از مجازات و جلوگیری از تکرار تأکید می‌کند.

۸.۱ توصیه‌ها به مقامات ایران

استفاده از قوای قهریه

- فوراً به استفاده از قوای قهریه مرگبار در جریان اعتراضات در شرایطی که معترضان هیچ خطر قریب‌القوع مرگ یا آسیب جدی را متوجه نیروهای امنیتی یا دیگران نکرده‌اند، خاتمه دهید؛
- فوراً به استفاده غیرقانونی از گلوله‌های شکاری ساچمه‌ای (birdshot) خاتمه دهید. استفاده نیروهای امنیتی و انتظامی از گلوله‌های ساچمه‌ای شکاری نقض اصل ممنوعیت مطلق شکنجه یا سایر رفتارهای بی‌رحمانه و غیرانسانی است زیرا این گلوله‌ها آسیب‌های جسمی گسترده و ترمای روحی به معترضان و رهگذران و شاهدان در صحنه وارد می‌کنند و استفاده از آن‌ها با اهدافی نظیر سرکوب تظاهرات، بازداشت معترضان و عموم مردم از استفاده از حق آزادی تجمع مسالمت‌آمیز و همچنین ارباب و مجازات معترضان با وارد آوردن جراحات دردناک و رنج شدید به آن‌ها صورت می‌گیرد؛
- به حق آزادی تجمعات مسالمت‌آمیز احترام بگذارید و تضمین کنید که نیروهای امنیتی در همه حال مطابق با «آیین‌نامه‌ی سازمان ملل متحد برای مأموران انتظامی» و «اصول اساسی سازمان ملل در مورد استفاده از قوای قهریه و سلاح گرم توسط مأموران انتظامی» عمل می‌کنند. این موهم باید با دادن دستورالعمل‌های روشن به نیروهای انتظامی و توجیه آن‌ها همراه باشد مبنی بر اینکه از قوه قهریه فقط باید در حد مورد نیاز برای دستیابی به اهداف مشروع استفاده شود و میزان آسیب و لطمه‌ی بالقوه‌ای که ممکن است استفاده از قوه قهریه به همراه داشته باشد هرگز نباید از آسیبی که قرار است با استفاده از قوای قهریه از آن جلوگیری شود فراتر رود؛
- اطمینان حاصل کنید که تحقیقات کیفری فوری، کامل، مستقل و بی‌طرفانه در مورد شواهد مرتبط با استفاده غیرقانونی از قوای قهریه در جریان اعتراضات اردیبهشت و خرداد ۱۴۰۱ صورت بگیرد، از جمله تحقیقات در مورد علل و شرایط مرگ‌ها و جراحات گزارش شده، و تضمین کنید آن‌هایی که مظنون به ارتکاب این جنایات هستند با رعایت استانداردهای بین‌المللی مرتبط با دادرسی عادلانه و بدون توسل به مجازات اعدام، محاکمه می‌شوند؛

اصلاحات قانونی

- قوانین جاری را به منظور هماهنگ کردن با حقوق بین‌الملل لغو یا اصلاح کنید، به ویژه قانون مجازات اسلامی که تجمعات مسالمت‌آمیز را جرم‌انگاری کرده است و همچنین «قانون بکارگیری سلاح توسط مأمورین نیروهای مسلح در موارد ضروری» که شرایط استفاده از سلاح گرم را در موارد تجمعات «غیرقانونی» تبیین می‌کند و به نیروهای امنیتی اجازه می‌دهد که از سلاح گرم بدون توجه به آستانه‌ی بالای تعریف شده در قوانین بین‌المللی مبنی بر مقابله با تهدید جانی یا جراحات جدی قریب‌القوع، استفاده کنند.

دسترسی به اینترنت

- به اعمال محدودیت در دسترسی به اینترنت و خدمات تلفن همراه در جریان اعتراضات که ناقض حقوق مردم در ایران برای آزادی بیان و آزادی تجمعات مسالمت‌آمیز است، پایان دهید و به حقوق انسان‌ها برای به اشتراک‌گذاری آزادانه اطلاعات با دیگران در داخل و خارج از کشور و بیان عقایدشان احترام بگذارید.

همکاری با مکانیسم‌های حقوق بشری سازمان ملل متحد

- کارشناسان ویژه شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد، از جمله گزارشگر ویژه در مورد وضعیت حقوق بشر در ایران، گزارشگر ویژه در مورد حقوق آزادی تجمعات مسالمت‌آمیز و تشکل‌ها، گزارشگر ویژه در مورد شکنجه و سایر رفتارها یا مجازات‌های بی‌رحمانه، غیرانسانی یا تحقیرآمیز، و گزارشگر ویژه در مورد اعدام‌های فراقضایی، شتابزده یا خودسرانه را به ایران دعوت کنید، درخواست‌های آن‌ها برای بازدید از ایران را بپذیرید و و امکان دسترسی نامحدود آن‌ها را برای ارتباط با معترضان زخمی شده، خانواده‌های کشته‌شدگان و مدافعان حقوق بشر فراهم آورید با تضمین این امر که هیچ فردی به دلیل ارتباط برقرار کردن با مکانیسم‌های حقوق بشری سازمان ملل با اقدامات انتقام‌جویانه یا تنبیهی مواجه نمی‌شود.

۸.۲ توصیه به شورای حقوق بشر سازمان ملل

- یک سازوکار تحقیقاتی و دادخواهی مستقل بین‌المللی تاسیس کنید تا شواهد و اسناد مرتبط با جدی‌ترین جرایم بین‌المللی ارتکاب یافته در ایران به نحوی که در دادرسی‌های کیفری قابل استناد باشند، گردآوری، نگهداری، تجزیه و تحلیل شوند و زمینه دادرسی‌های کیفری مستقل و عادلانه در آینده فراهم شود.

۸.۳ توصیه به دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر

- از جامعه بین‌المللی از جمله کشورهای عضو شورای حقوق بشر سازمان ملل بخواهید تا مطابق با نتیجه‌گیری گزارشگر ویژه سازمان ملل در مورد ایران این نکته را به رسمیت بشناسند که شرایط لازم برای تضمین پاسخگویی از طریق مجراهای ملی در داخل ایران وجود ندارد و از اقدامات بین‌المللی برای پاسخگو کردن مقامات ایران از جمله تاسیس یک سازوکار تحقیقاتی و دادخواهی مستقل بین‌المللی، حمایت کنند.

عفو بین‌الملل یک جنبش جهانی با عضویت بیش از ۱۰ میلیون نفر است و اعضای آن برای تحقق جهانی مبارزه می‌کنند که همگان در آن از حقوق بشر برخوردار باشند.

دیدگاه ما این است که همگان باید از تمام حقوق تصریح شده در اعلامیه جهانی حقوق بشر و سایر موازین بین‌المللی حقوق بشر برخوردار باشند.

ما بدون وابستگی به هر دولت یا هر گونه ایدئولوژی سیاسی و فارغ از هر گونه منافع اقتصادی یا گرایش‌های مذهبی عمل می‌کنیم و هزینه‌های ما عمدتاً از طریق کمک‌های مالی اعضا و سایر اشخاص و نهادها تأمین می‌شود.

به استثنای مواردی که به طور مشخص ذکر شده باشند، متن این گزارش تحت قوانین «Creative Commons» (ارجاع، مقصد غیرتجاری، بدون اشتقاق، بین‌المللی، نسخه ۴.۰) قرار دارد. برای اطلاعات بیشتر لطفاً به صفحه مجوزها در وبسایت ما رجوع کنید: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode> اگر بخشی اعم از متن یا عکس به یک صاحب حقوق متفاوت از سازمان عفو بین‌الملل نسبت داده شده باشد، آن بخش دیگر تحت قوانین «Creative Commons» قرار نمی‌گیرد.

تماس با ما

FACEBOOK.COM/
AMNESTYGLOBAL

AMNESTY.ORG

@AMNESTY

INFO@AMNESTY.ORG

شناسه: MDE 13/5789/2022

تاریخ انتشار: مرداد ۱۴۰۱ - اوت ۲۰۲۲

زبان متن اصلی: انگلیسی

عفو بین‌الملل ۲۰۲۲